

Agnieszka Konior

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

e-mail: a.pudelko@uj.edu.pl

Recenzja książki

Artyści w przestrzeni miejskiej Krakowa i Katowic

Moniki Murzyn-Kupisz i Jarosława Działka

Wydawnictwo Universitas

Kraków 2017

Liczba stron: 590

ISBN: 9788324231379

Interdyscyplinarna refleksja nad tematyką miejską podejmowana z perspektywy nauk społecznych i humanistycznych jest coraz powszechniejsza w polskim dyskursie naukowym¹. W ten nurt wpisuje się również publikacja autorstwa Moniki Murzyn-Kupisz i Jarosława Działka *Artyści w przestrzeni miejskiej Krakowa i Katowic*. Recenzowana książka jest kontynuacją zainteresowań badawczych jej twórców i koncentruje się na podejmowanej już wcześniej przez nich tematyce dotyczącej związków kultury, ekonomii i rozwoju miast².

Jako studium przypadku wybrano dwa polskie miasta o odmiennym charakterze. Obudowany wielowiekowymi tradycjami artystycznymi Kraków, który w powszechnej świadomości jest postrzegany jako miasto kultury, oraz budujące swoją kulturalną pozycję Katowice. Kulturalny rozwój stolicy aglomeracji śląskiej przyspieszyły starania

¹ Por. J. Gądecki, *I love NH. Gentryfikacja starej części Nowej Huty?*, Warszawa 2012; P. Kubicki, *Miasto w sieci znaczeń. Kraków i jego tożsamości*, Kraków 2010.

² Por. M. Murzyn, *Kazimierz – środkowoeuropejskie doświadczenie rewitalizacji*, Kraków 2006; M. Murzyn-Kupisz, *Dziedzictwo kulturowe a rozwój lokalny*, Kraków 2012; M. Murzyn-Kupisz, J. Działek (współpraca), *Instytucje muzealne z perspektywy ekonomii kultury*, Kraków 2016; M. Murzyn-Kupisz, J. Działek (eds.), *The Impact of Artists on Contemporary Urban Development in Europe*, Cham 2017; i in.

o zdobycie tytułu Europejskiej Stolicy Kultury, co pociągnęło za sobą powstanie kilku dużych instytucji kultury, między innymi nowego gmachu Muzeum Śląskiego oraz siedziby Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia. Obie instytucje znajdują się na terenie dawnej Kopalni Węgla Kamiennego „Katowice”. Dysproporcja w kulturalnej pozycji obu miast widoczna jest już na poziomie statystyk, zarówno tych dotyczących liczby instytucji kultury, osób wykonujących zawody artystyczne, jak i poziomu uczestnictwa w życiu kulturalnym. Autorzy książki zdecydowali się jednak na porównanie obu miast ze względu na podejmowane w ostatnich latach działania dotyczące wzmocnienia wizerunku tych ośrodków kulturalnych pod względem marketingowym oraz inwestycji w infrastrukturę kulturalną. Brak danych statystycznych dotyczących niektórych z analizowanych aspektów, mniejsza liczba instytucji artystycznych i aktywnych przedstawicieli sztuk, jak również większe, jak się wydaje, rozeznanie badaczy w przestrzeni Krakowa sprawiły, że przykład Katowic stanowi raczej tło do analizy zagadnień związanych ze stolicą Małopolski. Uznać to można za jeden z nielicznych mankamentów recenzowanej publikacji.

Jej niewątpliwą zaletą jest natomiast wykorzystanie interdyscyplinarnego podejścia do zagadnienia oraz wielu metod badawczych. Murzyn-Kupisz i Działek są świadomi wad wybranych przez siebie źródeł danych, jednak dzięki korzystaniu z wielu metod badawczych udało im się stworzyć kompleksowy, szeroki i wiarygodny obraz obecności artystów w przestrzeni publicznej Katowic i Krakowa. W badaniu wykorzystano metody ilościowe (dane z rejestru REGON i GUS, dane spisowe GUS, dane pozyskane z instytucji i urzędów), mieszane (wyniki ankiet przeprowadzonych wśród studentów kierunków artystycznych, kartowanie terenowe, analizę informatorów kulturalnych), a także jakościowe (wywiady pogłębione z przedstawicielami starszego pokolenia artystów). Przeanalizowano także bogatą literaturę naukową, odnoszącą się do badanej tematyki, zarówno zagraniczną, jak i polską. Warto także podkreślić przyjęty w pracy szeroki sposób zdefiniowania osób określanych mianem artystów, odchodzący od stereotypowego przedstawienia ich jako reprezentantów sztuk plastycznych³ oraz autorskie sformułowanie kryteriów wyróżniających tę grupę⁴. Uwagę zwracają również opracowania, w formie tabel, podsumowujące różne ujęcia badanych zagadnień występujących w literaturze, na przykład typy dzielnic artystycznych, rodzaje obszarów związanych z obecnością i działalnością artystów czy role i strefy wpływu artystów na miasta. Służą one autorom do budowy podstawy teoretycznej badania, w przyszłości mogą być także

³ Do grona artystów zostali zaliczeni przedstawiciele następujących dziedzin sztuki: sztuk plastycznych, muzycznych, teatru, literatury, wzornictwa, rzemiosła artystycznego oraz projektowania graficznego, architektury.

⁴ Zdaniem autorów powinni oni spełniać co najmniej dwa z następujących kryteriów: posiadanie kwalifikacji zawodowych, regularna działalność artystyczna w trakcie ostatnich pięciu lat, pozytywnie przynajmniej części dochodów z twórczości artystycznej, uznana pozycja w środowisku artystycznym, członkostwo w związkach artystów.

użyte przez innych naukowców. Tabele występują także w części badawczej książki, będąc syntetycznym podsumowaniem uzyskanych wyników.

Recenzowana publikacja składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów i wniosków. We wstępie scharakteryzowano oba miasta z perspektywy historycznej oraz, bazując na danych statystycznych, przedstawiono życie kulturalne w obu ośrodkach. Określono cel pracy, sformułowano pytania badawcze, przedstawiono metody badań i źródła pozyskiwanych danych. Teoretyczne wprowadzenie do analizowanych zagadnień stanowią rozdziały 1 i 2. Opierając się na rozległej literaturze, szczególnie obcojęzycznej, przedstawiono definicje artystów w ujęciu różnych badaczy. Zwrócono również uwagę na występujące w literaturze sposoby patrzenia na związki artystów z procesami przemian miejskich, odnosząc się między innymi do koncepcji takich autorów jak Richard Florida (klasa kreatywna), Charles Landry (miasto kreatywne), czy Allen J. Scott (pole kreatywne). Więcej miejsca poświęcono zagadnieniom ekonomii, kreatywności, czynnikom migracji, dzielnicom kreatywnym i kulturalnym, rewitalizacji, jakości życia i miejskiemu aktywizmowi w odniesieniu do artystów i ich wytworów. W kolejnych pięciu rozdziałach przedstawiono wyniki przeprowadzonych przez autorów badań, które dotyczyły takich kwestii jak: atrakcyjność obu miast (rozdział 3), czynniki wpływające na wybór miejsca zamieszkania (rozdział 4), pracy (rozdział 6) i spędzania wolnego czasu przez artystów (rozdział 5). Przedostatni rozdział dotyczy postrzegania przez badanych tych dzielnic, w których koncentruje się życie miejskie; ostatni odnosi się do ról, jakie przyjmowane są przez artystów w przestrzeni miejskiej.

Na podstawie przeprowadzonych badań autorzy dowodzą, że najważniejszym czynnikiem przy wyborze Krakowa jako miejsca podjęcia studiów jest atmosfera miasta. W przypadku Katowic niebagatelną rolę odgrywa zaś bliskość dotychczasowego miejsca zamieszkania przyszłych studentów. Artyści, decydując się na wybór miejsca zamieszkania i pracy, biorą pod uwagę przede wszystkim jakość życia i kwestie finansowe, w mniejszym stopniu mają dla nich znaczenie czynniki takie jak bliskość innych artystów, atmosfera i wizerunek miejsca, tolerancyjność, dostępność miejsc spotkań, na przykład kawiarni czy sprofilowanych usług. Widoczne są również różnice pomiędzy poszczególnymi profesjami, na przykład architekci przy wyborze miejsca zamieszkania w większej mierze kierują się prestiżem dzielnicy. Wyniki badań wskazują, że krakowscy artyści najczęściej mieszkają na takich obszarach jak Stare Miasto i otaczające je dzielnice, Krowodrza, Nowa Wieś, Dębniki, Półwieś Zwierzynieckie, Osiedle Oficerskie. Katowiccy przedstawiciele sztuk jako miejsce zamieszkania najchętniej wybierają Śródmieście, Brynów, Ligotę, Osiedle Paderewskiego i Tysiąclecia. Autorzy publikacji dochodzą do wniosku, że wpływ na wybór miejsca zamieszkania przez artystów ma dużo więcej zmiennych niż na przykład wymienione przez Floridę czynniki koncentracji klasy kreatywnej. Tym samym badani twórcy w niewielkim stopniu wpisują się w stereotypowe postrzeganie bohemy artystycznej.

Dzięki analizie szczegółowych danych Murzyn-Kupisz i Działek dokonali charakterystyki dzielnic artystycznych w obu miastach. Centrum życia kulturalnego w Krakowie jest przede wszystkim Stare Miasto i otaczające je dzielnice, gdzie koncentruje się sztuka instytucjonalna, kultywowane są tradycje i pamięć o poprzednich pokoleniach artystów. Wyraźnie wyróżnia się także Kazimierz, będący raczej miejscem prezentacji twórczości (szczególnie alternatywnej), nawiązywania nowych kontaktów i prowadzenia „artystycznego” stylu życia (w przestrzeni tej dzielnicy funkcjonuje dużo popularnych wśród artystów lokali). Życie artystyczne powoli przenosi się na Podgórze i Zabłocie, będące miejscem zamieszkania artystów (Podgórze), powstawania nowych instytucji kultury i prezentacji działalności kreatywnej. W Krakowie widoczne jest więc wypieranie działalności artystycznej z ścisłego centrum, ze względu na jego komercjalizację oraz wzrost ruchu turystycznego, i przenoszenie jej na dalsze obszary. Jak zaznaczają sami autorzy, powstanie dzielnic kreatywnych na obszarach poprzemysłowych (takich jak Zabłocie) jest jednak coraz mniej prawdopodobne ze względu na dużą presję deweloperską, sprzyjającą unifikacji miejsca i powoli pochłaniającą obszary koncentracji mniejszych inicjatyw kreatywnych (takich jak fabryka Miraculum czy biurowiec Telpodu). Co interesujące – życie kulturalne w Nowej Hucie, postrzeganej w dokumentach strategicznych jako dzielnica kreatywna, koncentruje się głównie wokół publicznych instytucji kultury. Nie jest to miejsce zamieszkania dużej liczby artystów, brakuje również wydarzeń kulturalnych. Ośrodki twórczości artystycznej w Katowicach są bardziej rozproszone, jednak ich główna koncentracja występuje wokół dużych instytucji kultury położonych w centrum miasta. Na tym tle coraz bardziej zaczynają się wyróżniać takie obszary jak Koszutka czy Nikiszowiec. W narracji o tych miejscach widoczny jest także silny nacisk na zmianę ich dotychczasowego wizerunku i rosnącą aktywność artystyczną na tych obszarach. W wyniku badań wyróżniono kilka typów dzielnic związanych z obecnością i działalnością artystów w mieście, wskazano także na potencjalne pola badawcze, które mogą być poszerzane przez kolejnych naukowców.

Recenzowaną publikację należy uznać za ważny głos w dyskusji nad związkami sztuki i kreatywności z tematyką miejską. Co ważne, sytuuje ona prowadzone do tej pory badania w kontekście polskim, a także kwestionuje popularne teorie dotyczące czynników wpływających na lokalizację klasy kreatywnej w przestrzeniach miejskich. Dzięki swojemu interdyscyplinarnemu charakterowi może stanowić doskonałą pozycję dla menedżerów kultury, kulturoznawców, urbanistów, socjologów, geografów czy ekonomistów, a także samych artystów czy władz miejskich. Warto również podkreślić, że atrakcyjność badanej tematyki prowadzi do dyskusji na temat sformułowanych przez autorów wniosków poza światem nauki i stanowi dobry krok w kierunku ich popularyzacji⁵. Recenzowana publikacja stanowi istotny głos

⁵ Zob. artykuł prezentujący wyniki badań: M. Kursa, *Które dzielnice Krakowa wybierają malarze i poeci? W jakich lokalach bywają?*, „Gazeta Wyborcza”, 26.01.2018, <http://krakow.wyborcza.pl/>

w dyskusji o rozwoju Krakowa i Katowic jako miast kreatywnych⁶. Mam nadzieję, że stanie się także okazją do rozmowy o działaniach zmierzających do podniesienia jakości życia mieszkańców obu miast. Jedną z najważniejszych konstatacji omawianych badań wydaje się bowiem fakt, że główny wpływ na wybór miejsca zamieszkania przez artystów ma właśnie jakość miejsca zamieszkania.

Bibliografia

- Gądecki J., *I love NH. Gentryfikacja starej części Nowej Huty?*, Warszawa 2012.
- Kubicki P., *Miasto w sieci znaczeń. Kraków i jego tożsamości*, Kraków 2010.
- Kursa M., *Które dzielnice Krakowa wybierają malarze i poeci? W jakich lokalach bywają?*, „Gazeta Wyborcza” 26.01.2018, <http://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,22944967,ktore-dzielnice-krakowa-wyberaja-malarze-i-poeci-w-jakich.html> [odczyt: 26.01.2018].
- Murzyn M., *Kazimierz – środkowoeuropejskie doświadczenie rewitalizacji*, Kraków 2006.
- Murzyn-Kupisz M., *Dziedzictwo kulturowe a rozwój lokalny*, Kraków 2012.
- Murzyn-Kupisz M., Działek J. (eds.), *The Impact of Artists on Contemporary Urban Development in Europe*, Cham 2017.
- Murzyn-Kupisz M., Działek J. (współpraca), *Instytucje muzealne z perspektywy ekonomii kultury*, Kraków 2016.

krakow/7,44425,22944967,ktore-dzielnice-krakowa-wyberaja-malarze-i-poeci-w-jakich.html [odczyt: 26.01.2018].

⁶ Oba miasta należą do sieci miast kreatywnych UNESCO: Kraków jako miasto literatury (od 2013 roku), Katowice jako miasto muzyki (od 2015 roku).